

NAGY SÁNDOR:

Prológus*

A napokban szomorú feladatot kaptam. Nekem kellett jóvátenni a jóvátehetetlent. Szabadi elvtárs a járás új elsőtitkára ugyanis megbízott Balog András öreg kommunista ügyének újbóli megvizsgálásával, akit korábban kizártak a pártból. A kizárás ugyan a megyebizottság megerősítésével már a második pártkongresszus előtt megtörtént, de az ügy, — bárha a legfelsőbb párt-szerveknél nem fellebbezték meg, — nem zárult le egészen. Kerek, a volt járási titkár egymás után kapta a leveleket, bejelentéseket vén Balogtól, más egyszerű párttagoktól, — de nem újította meg a vizsgálatot; igaz, a leveleket se dobta papirkosárba. Pedig azok összegyűjtve már jókora kötegecskére szaporodtak. Végül is amikor leváltották és pártiskolára küldték, úgy adta át őket Szabadinak azzal a megjegyzéssel, hogy jó lenne mégegyszer felülvizsgálni ezeket. Talán a lelkiismerete szólalt meg, vagy régi megfontolások égtek ki belőle, — nem tudhatni bizonyosan. Mert Kerek — ahogy én ismerem, — nem sokat ad személyes érzéseire, szerelme-vonzalma csakis a párt számára nyílik és tettei mögé rejtőzik titokban. Hogy azonban mégis milyen érzések fűzték a Balog András-ügyhöz s mi volt a része kizáratásában, azt később sikerült kiderítenem, mert ahogy említettem is, megbízatásom folytán az összes iratok hozzám kerültek.

(Megbízatásom alighanem íróvoltomnak köszönhettem, mert Szabadi elvtárs sokra tartja az irodalmat és minden alkalmat megragad, hogy engem penészes álmaimból kimozdítson s bevonjon valami életesebb munkába.)

Ez esetben azonban túlságosan keserű feladatot bízott rám. Akaratlan is részesévé tett, olyan embersorsoknak, amelyeknek fonala mérhetetlenül összezabogozódott és egy a csomónál el is szakadt. Ahogy a kusza, kajla betűkkel megírt paraszti levelek értelmébe hatoltam, mindjobban felizgatott azok tartalma s amikor az utolsóhoz értem azonnyomban megszületett bennem az elhatározás: rögtön beleavatkozni a dologba. Az utolsó levél ugyanis így szólt:

»Kedves Elvtársak! Apósom, Balog András nehezen van, nem sok ideje hátra. Mért is kellett úgy agyongyötörni? Amikor tulajdonképpen csak az igazat mondta. Szegénynek folyton a párt sebedzik a száján. Gyűjjenek már ki hozzá az elvtársak, mert Ferenc fia a párttitkár feléje se néz. Akin azelőtt oly sok nyugodott, most számkivetetten haljon? Nyugtassák legalább valahogy. Pártérdek az is, hogy kiderüljön végre a való igazság. Maradok tisztelettel, Balog Jánosné Bodor Margit tsz-tag. Tiszagyó.«

* Részlet »A tizenkilences« című készülő regényből.

Ahogy ezt így elolvastam, rögtön autót kértem és indultam Tiszagyőre. De már későn érkeztem. Bodor menyé faluvégi házában haldoklott Balog András, akit még halálában sem nyugtatott élete, sem harcunk gyarapodó sikerei, sem jövőnk ragyogó távlatai. Keservesen nyögött, kehegve nyösztette priccsvataltát s agitált még utolsó óráján is, megszállottságával szinte elrémítve a körülötte állókat. Mert sokan virrasztották azon az estén. Majd az egész faluvezetőség ott volt, — régi kubikostársak, — és ott Ferenc fia is a mostani párttitkár, aki legnagyobb ellenfele volt. De most már úgy látszik ő se tudta megállni, hogy el ne jöjjön... Bizony furcsa eset... Kilenc évig verekedtek egymással a faluért, a jó politikai vonalért, és most?... még a búcsú éjszakáján sem szűnt az ádáz harc.

— Elpusztultok mind!... Fölhúznak majd téged is! — nyüszögte fia felé vén Balog. — A burzsuj csak az alkalmat lesi. Lám, befurakodtak már mindenhova!...

Ferenc, ajkát bajsza alá harapva, oldalán hosszú feleségével görbedten állt a priccsvégénél. Mintha büntudat nyomta volna. Néha nedves homlokához kapott, mozsár csizmáin billegett s azt a mély sebhelyet kaparászta, amelyet partizánharcokban kapott, megzúzva feketéje fejét.

De az öreg óhatatlan fenyegette, átkozta: — Bitang voltál te!... A legnagyobb!... A vakaródzó karó... Hozzád dörgölődött minden tiszagyőői disznó!...

S többször úgy nekiveselkedett, hogy Bodor menyének kellett csitítani. Ez az almaképi menyecske vén Balog háborúban eltűnt kisebbik fiának felesége volt, aki özvegyen maradván felkarolta ipát, miután annak Ferencéktől kifele állt a szekere rúdja. Most is ott tett-vett körülötte serényen igazgatva fejealját, miközben két kamaszgyermeké anyja parancsát lesve a küszöbről figyelte nagyapja kínlódását.

A menyecske érezte mint hül, fárad az öreg. Könnyesen, halkan kérlelte Ferenc sógorát: — Mondj már néhány békítő szót! Nem látod, hogy a párttal, veled van baja?...

A párttitkárt még nagyobb zavarba ejtette kisángya. Rárévedt a csontos, töpörödött aggra, pernyehajjal borított fejére, gyermeki esettségére és forró szél suhintotta meg a szívét... Hiszen mégis csak az apja volt... Ő nevelte mindnyájukat anyjuk helyett is... Miért tagadta hát meg ennyire?... Mi késztet vért a vér ellen?... És megint fejéhez kapott, mintha ama sebhelyből akarna erőt meríteni.

Ekkor azonban felesége szorította meg a karját. Ez a száraz, szigorú asszony egészen fölibemagasodott s szeméből a góg kéjes tuskéje szűrt: »tiszteségből eljöttünk, de a mienkéből nem engedünk!« ez volt hegyes arcára írva.

Az urát láthatólag sikerült megtorpanatania s az nem tudott elindulni az engesztelődés útján. Hümmögött-hámmogott, legyintő kezefejével mutatta, hogy úgymint mindegy már. S amikor a többiek is nógatták, helyette a felesége válaszolt: — Jobb lenne, ha a lelke üdvösségével törődnének!

A tanácstagok s egyéb jelenlévők arcán gúnyos ráncok keletkeztek a párttitkárné e szavaira. A férjet is felbolygatta ez már, de nyilván csak azért, mert szégyenlette asszonya vallásosságát. Különösen előttem, aki a járás kiküldöttje voltam. Lopva pislogott rám s el akarta ütni a dolgot azzal, hogy: — Apámon bizony a pápa sem segít már!

Felesége azonban tüntető elszánással felcsattant: — Bűn alkalmat nem adni rá!... Hátha!...

Ferenc feszélyezetten mordult rá: — Ne háborgasd nyugvását!

— Ezt még a gyilkosnak is megadják! — erősködött a menyecske, majd hirtelen ötlettel megfordult és kilépett a keskeny ajtón.

— Ide ne hozd! — kiáltott utána Bodor Margit, aki megsejtette hová megy. De sógorasszonya nem hederített rá, erősebb volt benne a buzgóság.

— Kell is kommunistának a pap — morogta kínosan Ferenc és zavarában nem tudta mit csináljon.

Am egyszerre mintha kicserélték volna. Közelebb lépett a priccshez, ahol szinte már süketen, vakon feküdt a haldokló: — Édesapám!... Édesapám!... — fogta meg az ellankadt, eres kezeket. — Bocsásson meg!...

Vén Balog teste elpilledt már s úgy látszott, aligha éled. Bár gödrös szeme, amelyből enyhe köd párolott, valahova a mestergerendára iránt homorodott el, ézzel is mutatva, hogy hunyó értelmét még mindig fogva tartja valami. S ez váratlanul, szuszékolva megint kicsapott belőle: — Sohse bocsátom meg fiam!... Kidobattál a pártbul!... A pártbul, érted-e?...

Ferenc lelkében megkövesült kérégeket szaggattak fel ezek a szavak. Ős ösztönök sírtak fel benne s vad fájdalom fintorította ajkát. Maga se tudta, hogy, de apja vonásaiból az ő megvénült arcát látta kitekinteni és megértette a régi harcok ráhulló viaszos vádját is, apja bánatát a párt miatt. Mert ez volt a legsúlyosabb seb. Szorongatta apja kezeit borzadva, árvaságában.

— Én, aki apátok voltam! — nyögte, zihálta az öreg. — Én aki a vörös gárdában... Nekem itt van ám a pártkönyvem! — S felrántva vászoningét forradásos mellkasát mutatta volna, ha menyé vissza nem csitítja, takarja.

— Nem én, hanem a pártvonal volt az oka, hogy menni kellett magának! — suttogetta rekedten Ferenc. — Hiszen én is csak az igazságért... Sz' Margitnak is odaadtam volna a kulákházat, de nem kellett neki!...

— Hogy te? — dőlt könyékre reszketve vén Balog. — A tudatlan állat is védi fia-faját, de te eltiportad tulajdon véreidet!... Te, te kulák!... Összefonódtál velük!...

Úgy tett mintha meg akarta volna ütni Ferencet, de nem volt ereje hozzá. Elernyed, tán utolsóra. — Hagyjátok békén! — mondta Börcsök a tanácselnök, egy nagyorrú, hegyessipkás paraszt. — Ne féljen Bandi bátyám! — lépett az ágyához. — Majd mi helyrehozunk a községben mindent. — Kezefogott vele és mások is az ágyhoz járultak a régi szaktársak közül. Bodor Margit mindjobban szipogott, Ferenc pedig sértett fájdalommal elfordult és fekete kalapját gyűrkelte.

Sokáig maradtak így, ám egyszer csak a párttitkár hozzálépett. — Ki-küldött elvtárs! — szólított meg. — Ahogy már mondta is, tudom, hogy apám kizárási ügyének megvizsgálására érkezett. No, ennek én voltam oka, nálam kell keresni... Nem volt helyes... Mert egymás ellen harcoltunk, amikor pedig kaszáhattunk volna másutt is. De most jóvá kellene tenni az elkövetett vétkeket. Arra kérem nyugtassa meg már apámat... esetleg mondja azt neki, hogy visszavették a pártba... Ne haljon meg ilyen békétlenül.

Amikor látta kutató, figyelő tekintetem, gyorsan megtoldotta még anynyival: — Higgyen nekem... Jónak fogja tartani ezt a központ is...

Beleegyezőleg bölintottam. Éreztem, hogy jóvá kell tennem valamit, aminek eredőjét akkor még nem pontosan tudtam. A párttitkárral együtt az ágy-

hoz léptünk és Ferenc egészen apja füléhez hajolt és úgy kiabálta bele: — Édesapám! Meggyüttek a járástul. A járástul!... Jó hírt hoztak... Visszavették magát a pártba... Vissza a pártba!...

Vén Balog hülő teste megrezsent mégegyszer ezekre a szavakra. Félkönyökre dült s nyilván engem keresett homályosuló szemével, s szinte ujjaival akart kitapogatni. Megfogtam kezét ezt a kérges, fonnyadt, pusztuló szerszámot és szeretettel mondtam neki a kegyes hazugságot: — Igaz Balog elvtárs. Visszavették a pártba! A járás sok jó egészséget és további jó munkát kíván!...

Úgy tettem mintha azon pillanatban érkeztem volna, hisz az öreg ügysem tartotta számon, hogy kik veszik körül.

S vén Balog szemében gyermeki öröm csillant fel. Látszott rajta, hogy elhiszi, amit mondok, s hogy szinte már várt is valami efféle csodára. Mintha új erő költözött volna szuhos csontjaiba, egészen felült. Sokáig remegett a szájaszéle, amíg szólni tudott, s bizalmas tegezéssel fordult hozzám: — Rákosi küldött, ugye?...

Zavarba jöttem: — Az! — és már rosszízűnek éreztem a hazugságot.

Az öreg azonban kehelve kacagott. — Ehej, ugye nincs jobb kommunis-tátok, mint ez a bogaras vén?... — és boldogan dőlt hátra a priccsen.

Már azt hittük, újra erőre kap. Friss indulatok rángtak mély csontgöd-rein és a ministráns csengettyűjét is meghallotta, aki már az udvaron rá-kezde. Nagyon fülelt rá és izgatottan felemelte fejét.

Hamarosan egy hosszúnyakú, piros pap jelent meg az ajtóban, akit a párttitkár felesége hozott és ajtatos dícsértessékekkel köszönt. — Békesség e ház lakóinak! — legyintett keresztet a szentelővel.

Mindnyájan éreztük a helyzet illetlenségét. Ferenc energikusan intett a pap, valamint asszonya felé, hogy sürgősen távozzanak el, de felesége makacs elszánással térült előre: — Ideje volna már megtérni kendnek! — intézte szavát egyenesen apósához, akit élénk füllel ágaskodni látott. De megrettent ő is hamarosan. Vén Balog teste görcsbe meredt a nagy haragtól. — Micsoda? — kiáltott fel. — Még hogy én?... Pusztuljatok innen népbutítók, lélekkufárok! Hinye, az anyátok!... még hogy hozzám, a marxistához?

Fel akart ugrani, de Bodor menyé erős kézzel visszatartotta. A káplán ijedt sértődöttséggel távozott, bár viselkedéséből kitűnt, hogy számított efféle fogadtatásra. A párttitkárné kívül a konyhában adta át neki a kegyszereket, behallatszott sápítózása. De nem jött vissza, mert megijedt az ura hangjától, aki szörnű dühvel volt odabenn a szobában. — Így megszégyeníteni a Balogokat! — szitkozódott az apja ágya előtt.

Az öreg valami különös rajongással mosolygott: — Majd a bolsi mennyországba megyek én... Lenin elé!... — motyogta.

Aztán elpihent csendes váratlansággal és Margit feljajdulva zárta le a szemét...

Meghalt. Kivülről idősebb ásszonyok tódultak be sirva, hogy elkérjék a holttestet, megmosdassák, felöltöztessék. A tanácselnök, aki egyúttal a helyi pártszervezetnek is elnöke volt, kijelentette, hogy a község saját halottjának tekinti és megadja hozzá a parádét.

Vitatkozva, az öreg tetteit emlegetve vonult el a falu-vezetőség, magukkal cipelve engem is.

Balog Ferenc lakására mentünk, aki bánatában alighanem inni akart. Felesége már levetkezett, s pendelyben jött élénk, de férje a pincébe zavarta

pálinkáért, s az asszony nem mert ellenkezni vele. Két kancsót hozott tele kis-üstivel, s mi a vendégszoba nagy fehér abrosza köré ültünk. — Árva lettem, komám... teljesen árva — sóhajtotta Ferenc és serényen töltögette a poharakat. Feje nemsokára elnehezült, két karjára dőlt és úgy sirt, akár egy csecsemő. Csak a nehéz álom tudta elbékíteni, amikor mi szépen elhullároztunk mellőle.

A papnélküli, cigányzenés, vörösszékfűs temetésen megint résztvettem. Vén Balognak szokatlanul sok kísérője volt, pedig a helyi szentes asszonyok nem nagy pompát jósoltak neki. Hiszen mindenki tudta megátalkodott vallásellenességét. Az utolsó kenet visszautasításának híre is gyorsan bejárta a falut s a templomi varjúk káromgása nyomán olyan formában tejedt el, mintha az öreg összetörte volna a szentséget. Barta Brigyus néni, a búcsúi előénekes megesküdött, hogy sírni látta a főtéri Krisztus-szobrot, s ugyanekkor háromszor hallotta a bosszús egekből: — Jaj nektek, tiszagyeviek! Rajtatok a bélyeg!...

Az ég valóban borús volt és sok mindent olvashattunk belőle. Szemerkélt az őszi eső, s a Tisza fölött lapos híd volt szürke fellegekből. A földön a kompot is nehéz volt megközelíteni. Bokáig ért az ólmos sár, s szinte beleragadt a nagy, kerek falu.

Ennek ellenére valóságos tüntetésszámba ment a temetés. Senki sem tudta kivonni magát hatása alól. Ügylátszik, még azok is eljöttek, akik valami égi közbeavatkozást vártak. Szántani nem lehetett, ezért egy tucat ráérő traktorista vitte a koporsót, tisztelegve az öreg emlékének, aki Rákosi elvtárs kecskeméti beszéde után az elsők közt harcolt azért, hogy Tiszagyő traktorállomást kapjon. Elkisérték a földhöz, házhelyhez juttattak, — még a cigányfalu is, akinek odaadta az agyagbányát a Számi-téglagyár tövében; s a koldusok, akiknek az avarsánci Eszes-villát osztotta öröklakásul. Ott volt az Eszes-féle rostkikészítő üzem küldöttsége, a két termelőszövetkezet (I. II. típusú) tagsága, az asszonyszövetség, élükön a kövér Pipicznével, a szövetkezeti boltból, az ifjúsági kultúracsoport Czékus tanító vezetésével, s még számtalan tömegszervezet. Az a Tiszagyő község, amely a szocializmus szempontjából olyan kétése híreknek örvendett, most megmutatta, hogy becsülni tudja haladó embereit. Bár eszmeileg korántsem volt egyöntetű az ítélet vén Balogról, de abban a legtöbben megegyeztek, hogy jót akart, s kár, hogy a fia kivette kezéből a kormányt. Sokan megsiratták. Vera Jancsi, egy köcsögfejű, félbolond öreglegény, aki bikapásztor volt vén Balog nemzeti bizottsági elnöksége idején, utána akart ugrani a mély sírba és folyton azt dadogta: — Ha-ha-haj édösapó! D-de nagy szalonná-kat ad-d-tál! — Úgy kellett visszafogni. Mert a gödör olyan mély volt, mint egy csordakút. Korábbi, szóbeli testamentum nyomán a régi kubikos-szaktársak ásták, — ők pedig értenek hozzá. Ásókra támaszkodva komoran állták körül az egyszerű fekete koporsót, amelynek oldalára ezt iratták arany betűkkel: »Balog András kubikos, kommunista proletár. Élt 74 évet. Éljen a világszabadság!«

A búcsúztatók következtek. A község részéről Börcsök, a járás részéről magam mondtam emlékbeszédet. Eredetileg óvatosan, politikusan volt az enyém megfogalmazva, de amikor végighallgattam Börcsök beszédét, igen megdühödtem. Börcsök minden harmadik mondata így szólt: — Elvtársak! Meghalt, az eszme nyugosztalja. Mert sokat elnéztünk neki! Nagy, régi harcos volt... El kellett néznünk neki. A tisztas, ősz fejét kellett látnunk! De nem tudott ő már haladni! Hiába, a régi természet volt benne!

Ezen nagyon felháborodtam. Ugyanis időközben teljességgel más néze-
teim támadtak vén Balog néhai politikai tevékenységéről. Börcsök beszédét
Balog Ferenc sugalmazásának tartottam, s amikor sorrakerültem, ezt nyíltan
meg is mondtam. Elkapott a hév, és kissé vén Balog szellemében alaposan
megmostam a faluvezetőség fejét. — Mért hagyjátok, ezt a nagyérdemű, régi
harcost így elsenyvedni? — szegeztem többször is mellüknek a kérdést. —
Talán sok volt a tapasztalt kommunista? ... Vagy tán nem tett eleget a né-
pért? ... Hát akkor miért zártátok ki, mért kellett elfojtani aktivitását?

— Mert balos volt! — szölt közbe idegesen a tanácsitkár, bizonyos End-
ródi nevezetű, akinek vastag szemüvege kétszeresére nagyította csupazöld szem-
mét. Heccelve reflektorozott ifjú Baloghra, miközben babrálta csokornyakken-
dőjét.

— Ha balos volt, bírálni kellett volna, nem eldobni! — folytattam. És
feltettem a legkellemetlenebb kérdést is: — Vajon nem úgy van-é, ahogy a
vén Balog mondta? ... Vajon nem nyomult-é túlságosan előre a tiszagyói re-
akció? ... Miért ez a nagy tetspedtség? ...

Sokan bölintgattak, de mind Balog Ferencnek, mind a tanácselnöknek
rángatódzott a bajsza. Endródi erőteljesen nyüzsgött a sír szélén és többször éle-
sen azt lihegte: — Ez nem ... ez nem idevaló!

Én azonban nem hagytam abba. Mintha bökdösött volna valami láthatat-
lan kéz. Úgy éreztem, feltétlenül le kell vonnom a tanulságokat vén Balogh
életéből, harcaiból, anélkül nem indulhat tovább a tiszagyói pártszervezet. Os-
toroztam hát kíméletlen és nem hagytam Balog Ferencen sok szenteltvizet.

De csak azt értem el, hogy a pártitkár, a tanácselnök és Endródi jegyző
(illetve tanácsitkár) gyorsan eltávoztak. Be sem várták, amíg befejezem, s a
fekete embertömeg is felmorajlott erre: — Kimondták az igazat! — suttozta
valaki. — Rájuk olvastak! — bizonygatta más. — Ezek a halálból is politikát
csinálnak! — dörmögte egy harmadik.

Ez kissé megzavart. Másodpercekig csakugyan kegyeletsértőnek hittem
beszédemet. Valóban, hát miért nem csak a bú és bánatért gyászoljuk az
embert? Siratjuk csak azért, mert élőlény és mert sajnós, a természet törvénye
szerint el kellett pusztulnia? De a másik pillanatban rádöbentem, hogy vén
Balogot mégis másképp kell gyászolni. Őbenne nem a halál, hanem tetteinek
tanulsága a fontos, mert minden állítólagos hibája ellenére, hatalmasan hatott
Tiszagyó életére. Ezt még azoknak is el kellett ismerniök, akik az ablakok
mögül lesték a hosszú temetési menetet, s akik azelőtt jelentéktelennek, érdek-
telennek fogták fel a szegény ember életét. Beszéltem hát tovább és azt tapaszt-
altam, hogy eszméimre fogékony a nép, habár beláttam, hogy hanghullámok-
kal nem lehet hirtelen megtörni százados kérgeket. Az Internacionálé dalla-
maival vettünk végbúcsút halottunktól, s a falunép zajongva, vitatkozva osz-
lott szét.

S hogy ezzel nem ért véget a dolog, még aznap tapasztaltam. Alig tértem
meg a városba, a járási végrehajtóbizottság több tagja nekemrontott. Azzal
vádoltak, hogy lejáratam a járást, a párt tekintélyét Tiszagyón. Legorombí-
tottam a falu csúcstitkárát, aki az egyik legjobb káder járási viszonylatban,
már csak azért is, mert hat esztendeje tartja funkcióját. Tőlük tudtam meg,
hogy az én beszédem hatására, úgy ifjabb Balog, mint Börcsök, a tanácselnök,
le akart mondani, — tehát fölzavartam a falu békéjét. Megvádoltak azzal

is, hogy felmagasztaltam vén Balogot, a közismert izgágát, a javíthatatlan 19-est, akinek balosságáról példabeszédek jártak pártmunkás-körökben. S végül megtámadtak személyemben. Képzetlennek bélyegeztek. Képtelennek arra, hogy átlássam a felső vezetés irányelveit. Szerintük a volt járási titkárt is lejáratam, aki pedig mellesleg igen jó barátom volt. Majdhogynem fegyelmeztetlennek, pártellenesnek tartottak, ki nem követi az új szakasz politikáját.

Mondanom sem kell, mennyire sértettek ezek. Szólni akartam, de ellentmondást nem tűrően gyorsan letorkoltak. Ha Szabadi elvtárs, az új elsőtítkár nem lett volna, talán végképp elment volna a kedvem, de ő biztatón mosolygott rám, s arra kért, szedjem össze gondolataimat, s inkább írásban adjam véleményemet. Ehhez talán jobban értek. S én el is fogadtam ajánlatát. Úgy éreztem, meg kell védeni vén Balog személyét, még halálában is, de a magam szavának, szemének hitelét is.

Megírtam hát ezt a könyvet.

FARKAS LÁSZLÓ:

Bizakodó vers aratáskor

... A dülövégre értem,
A rétek lélegzettek
A napba tárt vidéken,
A fák vártak csak veszteg.

Az ég szinte fehér volt,
A nap vakító sárga,
Hatalmas, tiszta fényjolt
A széles búzatábla.

Félmeztelen kaszások
Pirosló, barna háta
Izzadtságtól sugárzott,
S a kasza pengve járta.

Amott meg már keresztek
Álltak némán, szorongva,
S a faluba belestek
A füstölgő malomra.

Rimet szórt szét a csendbe
A kaszák surranása,
Szél kelt arcomba lengve,
S fülembé dudorászta.

A forró föld lihegve
Vajúdta népe sorsát,
S ott örködött felette
Az örökkévalóság.